

خانواده‌های معیار و نوظهور در نظام‌های حقوقی ایران و آمریکا

فائزه عظیم‌زاده اردبیلی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۳۰

فاطمه مشایخی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۹

نرگس ایزدی^۳

چکیده

خانواده در زمان‌های مختلف و جغرافیای گوناگون، معنایی منحصر به فرد داشته که بعضاً در طول زمان، دچار تغییر و تطوراتی شده است. لذا تبیین ساختار و مفهوم خانواده معیار و همچنین خانواده‌های نوظهور و منحرف از معیار، حائز اهمیت فراوانی می‌باشد. پیدایش خانواده‌هایی با ساختارهای متفاوت مانند همباشی، خانواده همجنس، ازدواج با خود، ازدواج با اشیا، ازدواج با حیوانات و همچنین خانواده تک‌والد، که از آنها با عنوان خانواده‌های نوظهور و نامتعارف یاد می‌شود، یکی از چالش‌های خانواده در دنیای امروزی است. بررسی‌های صورت گرفته نشانگر آن است که تعریف جامعی که خانواده مطلوب اسلامی - ایرانی را در نظام حقوقی ایران تبیین نماید، وجود ندارد و همین خلأ موجب مصادره این ساختار برای اهداف مورد نظر شده است. مقاله حاضر در نظر دارد ضمن بررسی ساختار و مفهوم خانواده معیار در دو نظام حقوقی ایران و آمریکا، با رویکردی آماری به تبیین ساختار، مفهوم و مصادیق خانواده‌های نوظهور، بالأخص در ایالات متحده آمریکا بپردازد. این تحقیق از نظر روش، از نوع اسنادی - کتابخانه‌ای و از حیث هدف، بنیادی - کاربردی است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که خلأ جدی در تبیین خانواده معیار در قوانین ایران وجود دارد. در مباحث فقه اسلامی و رهنمودهای ژرف مقام معظم رهبری، مؤلفه‌های بسیاری برای خانواده معیار در قالب اصول حاکم بر خانواده معرفی شده است؛ لیکن این مؤلفه‌ها در اسناد بالادستی و قوانین اجرایی کشور جایگاهی ندارد. از سوی دیگر، تمامی قوانین خانواده آمریکا، چه در سطح فدرال و چه در سطح ایالت‌ها، اگرچه به لحاظ کمی، حجم بالایی دارد، به لحاظ محتوایی، با رویکرد اومانستی و بدون در نظر گرفتن ارزش‌های انسانی می‌باشد. این قوانین تا جایی پیش رفته است که در بسیاری از ایالت‌های آمریکا، خانواده همجنس و دیگر اقسام خانواده‌های نوظهور به رسمیت شناخته شده‌اند و اعضای آنها حقوق قانونی دارند.

کلیدواژه‌ها

خانواده معیار، خانواده‌های نوظهور، همباشی، خانواده همجنس، پیوند مدنی.

۱. نویسنده مسئول) دانشیار گروه فقه و حقوق اسلامی دانشگاه امام صادق(ع)، تهران، ایران.

azimzadeh@isu.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق خانواده دانشگاه امام صادق(ع)، تهران، ایران.

mashayekhi97@gmail.com

izadinarges@isu.ac.ir

۳. استادیار گروه حقوق دانشگاه امام صادق(ع)، تهران، ایران.

مقدمه

نظر به اینکه در اسلام، خانواده از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی است و در آیات و روایات، نکاح امری مقدس خوانده شده است، سیاست‌گذاری به‌موقع جهت حفظ آن نیز حائز اهمیت است. با توجه به اصول و قواعد فقهی و حقوقی حاکم بر پدیده نکاح و تشکیل خانواده، پرداختن به سنجه‌ها، شاخص‌ها و معیارها در مورد خانواده، ضروری می‌باشد. خانواده‌هایی که از معیارهای شرعی، عرفی، اخلاقی و حقوقی، فاصله و انحراف دارند، در آثار تحقیقی با عنوان «خانواده‌های نوظهور» شناخته می‌شوند. از این رو، پرداختن به مفاهیم خانواده‌های معیار و نوظهور به‌منظور سیاست‌گذاری مفید و مناسب در حوزه خانواده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از آنجایی که بررسی تطبیقی دو نظام حقوقی ایران و آمریکا مستلزم بررسی قوانین دو کشور در شرایط مشابه است و قانون‌گذاری در آمریکا، سکولار می‌باشد، در این تحقیق، خانواده‌های تعریف‌شده در این دو نظام حقوقی، به‌عنوان خانواده معیار تلقی شده است. همچنین پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به سؤالات اساسی پیرامون چگونگی تبیین خانواده معیار و خانواده‌های نوظهور در نظام‌های حقوقی ایران و آمریکا است و بر این اساس، تبیین نشدن مفهوم و ساختار خانواده معیار (مطلوب) در این دو نظام حقوقی و نیز عدم جاهت قانونی خانواده‌های نوظهور در نظام حقوقی ایران و تبیین برخی از اقسام این خانواده‌ها در نظام حقوقی آمریکا را به‌عنوان فروض این تحقیق در نظر گرفته است. شایان ذکر است که علت انتخاب ایالت‌های کالیفرنیا، ایالت تگزاس و ایالت فلوریدا جهت بررسی نظام حقوقی آمریکا در این تحقیق، آن است که این سه ایالت از حیث جمعیت، به‌ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را در بین ۵۰ ایالت این کشور به خود اختصاص داده و در مجموع، ۲۷/۳ درصد از جمعیت آمریکا را دارا می‌باشند (U.S. Census Bureau, 2022a).

بیان مسئله

بسیاری از ساختارهای اجتماعی در عصر کنونی، دچار تحولات اساسی شده و خانواده نیز از این تغییرات و دگرگونی‌ها مصون نمانده است. این امر موجب شده تا تغییراتی جدی در

تعریف و اشکال خانواده ایجاد شود. به بیان دیگر، در فرآیند تغییر و تحولات اجتماعی، خانواده از این تغییرات مصون نمانده و از تعریف تا کارکردها و آثار گوناگون و همچنین حقوق ناظر به آن، دچار دگرگونی‌های فراوانی شده است. این تغییرات منجر به پیدایش اشکال نوظهوری از خانواده گردیده است. بر اساس تحولات اجتماعی جدید در غرب، برای تشکیل خانواده، الزامی به وجود دو جنس (مرد و زن) نیست و لذا دو مرد، دو زن و نیز یک مرد یا زن با یک حیوان نیز می‌توانند مانند یک مرد و یک زن تشکیل خانواده دهند. برخی از کشورها صراحتاً به حمایت قانونی از برخی از اقسام خانواده‌های نوظهور پرداخته و برخی از اقسام آن را قانونی اعلام نموده‌اند. یکی از کشورهایی که در قوانین مصوب خود، اشکال مختلفی را برای زندگی و خانواده معرفی نموده و در مسئله مورد بحث به‌عنوان شاخص و حامی برخی از انواع خانواده‌های نوظهور می‌باشد، آمریکا است. بحران خانواده در آمریکا، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، به گواه آمار رسمی موجود، سبب بروز خانواده‌های نوظهور در جامعه آمریکا شده است که به‌عنوان نمونه، درصد قربانیان خشونت جنسی در آمریکا به استناد آمار رسمی این کشور، در سال ۲۰۱۵ در نمودار نشان داده شده است. لذا بررسی تطبیقی خانواده معیار و در مقابل آن، برخی خانواده‌های نوظهور از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است.

پیشینه تحقیق

دهقان (۱۳۹۸) در تحقیقی ضمن بررسی حقوقی ازدواج‌های قانونی و هم‌باشی، جایگاه واقعی این ازدواج‌ها را در تطبیق با نکاح معاطاتی مورد مطالعه قرار داد. صفری (۱۳۹۸) با نگاهی به تحولات صورت‌گرفته در نهاد خانواده در ایران سال‌های اخیر، به بررسی میزان انطباق قوانین موجود با این تحولات در موضوع خانواده با رویکردی حقوقی پرداخت. همتی حاجی‌پیرلو و مؤمن (۱۴۰۰) با رویکرد حقوق تطبیقی به حقوق ایران و آمریکا، ماهیت و ویژگی‌های هر یک از نهادهای جایگزین ازدواج دائم در این دو نظام حقوقی را تبیین نمودند. جعفری (۱۳۹۶) ضمن تبیین و بررسی مفهوم سبک زندگی و خانواده از منظر فقه اسلام و قوانین ایران و مقایسه آن با جایگاه خانواده و انواع آن در غرب، برتری خانواده اسلامی را در زمینه سبک زندگی نشان داد. همچنین یزدانی و دوستی (۱۳۹۶) با رویکردی

اجتماعی و جامعه‌شناسانه، به بررسی تحولات شکل و کارکرد خانواده مبادرت نمودند. در مجموع، بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه نشانگر آن است که تا کنون، تحقیق جامعی که به بررسی موضوع خانواده‌های نوظهور در دو نظام حقوقی ایران و آمریکا به صورت تطبیقی پرداخته باشد، صورت نگرفته است.

مفهوم‌شناسی مصطلحات

- خانواده معیار اسلامی

خانواده معیار اسلامی خانواده‌ای است که دارای جمیع خصوصیات لازم برای شکل‌گیری خانواده تراز و الگو باشد. چنین خانواده‌ای لازم است معیارهای دینی، حقوقی، فرهنگی، جامعه‌شناختی، روان‌شناسی و ... را دارا باشد. بررسی منابع فقهی و حقوقی حوزه خانواده نشانگر آن است که خانواده معیار اسلامی، خانواده‌ای است که حق‌مدار، کرامت‌مدار، اخلاق‌مدار و وظیفه‌شناس بوده و اصول عمل به معروف و مشورت (ائتمار) در این خانواده رعایت شود. پایه چنین خانواده‌ای از منظر فقهای امامیه، بر محبت و اخلاق اسلامی استوار است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴ق، ج ۶، ص ۱۴۶). خانواده معیار اسلامی نهادی اجتماعی، اخلاقی و حقوقی است که بر مبنای ازدواج بین دو جنس مخالف تشکیل می‌گردد و میان اعضای آن، روابط نسبی یا سببی حاکم است و آنها در مقابل هم، از حقوق و تکالیفی برخوردارند که بر اساس مدیریت واحد، اداره می‌شود (مظهری، ۱۳۸۰، ج ۵، ص ۳۳).

- خانواده‌های نوظهور

خانواده در جهان امروز در حال تغییر و تحول است (یزدانی و دوستی، ۱۳۹۶، ص ۸۶). در حقیقت، مواجهه با این پدیده‌های نوظهور محصول روندهای متأخر دوران مدرن می‌باشد (عزیزی و حسینی، ۱۳۹۶، ص ۱۰۲). خانواده ایرانی نیز از این نهاد‌های نوظهور تأثیر پذیرفته و این در حالی است که پدیده‌های مزبور به هیچ وجه با آموزه‌های دینی و فرهنگی جامعه ایرانی همخوانی ندارند (همتی حاجی‌پیرلو و مؤمن، ۱۴۰۰، ص ۸۷).

تحلیل داده‌ها

در این بخش، ضمن بررسی همه‌جانبه قوانین ایران و آمریکا، به تحلیل قوانین فوق‌الذکر پرداخته خواهد شد. ضمناً خلاصه نتایج بررسی در قالب جدول ارائه شده است.

۱. خانواده معیار در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و فرمایشات مقام معظم رهبری جهت واکاوی ساختار و مفهوم خانواده معیار در نظام حقوقی ایران، کلیه قوانین موضوعه و اسناد بالادستی در این زمینه مورد بررسی قرار گرفت و نتایج مربوطه در ادامه ارائه خواهد شد.

۱-۱. قوانین موضوعه جمهوری اسلامی ایران

۱-۱-۱. قانون اساسی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به تبعیت از آموزه‌های دینی، به نهاد خانواده توجه ویژه‌ای دارد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۹/۱۲ و بازنگری‌شده در ۱۳۶۸/۵/۶، در مجموع ۸ بار واژه خانواده به کار برده شده است. در بخش «زن در قانون اساسی»، خانواده به‌عنوان «واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان» معرفی شده است. همچنین در اصل ۱۰، در ارتباط با خانواده چنین بیان شده است: «از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد».

۱-۱-۲. قانون مدنی

در قانون مدنی ایران به‌عنوان مهم‌ترین قانون حاکم بر روابط خانوادگی، تعریفی از خانواده به چشم نمی‌خورد. نویسندگان قانون مدنی در تنظیم مواد مربوط به خانواده، از قانون مدنی فرانسه اقتباس نموده‌اند و پس از بیان مقررات مربوط به تابعیت، اقامتگاه، غایب مفقودالثر و نسب، با توجه به اینکه معمولاً خواستگاری، مقدمه نکاح است، در کتاب هفتم تحت عنوان «در نکاح و طلاق»، احکام مربوط به خواستگاری، نکاح و مهر را بیان کرده، سپس در فصل هشتم، حقوق و تکالیف زوجین را معین نموده‌اند. پس از آن، احکام مربوط به انحلال نکاح و سرانجام مقررات مربوط به نسب و اولاد بیان شده است. کتاب نهم این قانون تحت عنوان «در خانواده» اختصاص به احکام نفقه دارد (نظری، ۱۳۸۶، ص ۶).

۱-۱-۳. قانون حمایت خانواده

در دوران قانون‌گذاری کشور ایران، سه قانون با عنوان مشابه «قانون حمایت خانواده» به

به تصویب رسیده است. قانون نخست در تاریخ ۱۳۴۶/۳/۲۵، قانون بعدی در مورخ ۱۳۵۳/۱۱/۱۵ و آخرین قانون تحت این عنوان در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۱ به تصویب رسیده‌اند (معاونت حقوقی ریاست جمهوری، ۱۳۹۷، ص ۵). در این سه قانون، به ترتیب ۳، ۱۲ و ۲۹ مرتبه واژه «خانواده»، به کار برده شده، ولی در هیچ‌یک از آنها، هیچ‌گونه تعریفی از خانواده ارائه نشده است و فقط در ماده ۲۱ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱، در خصوص شکل‌گیری خانواده بحث شده و در آن، نکاح دائم را مبنای تشکیل خانواده بیان نموده و به موارد الزام به ثبت نکاح موقت اشاره شده است.

۴-۱-۱. قانون تنظیم خانواده و جمعیت و اصلاحیه آن

در قانون تنظیم خانواده و جمعیت مصوب ۱۳۷۲/۲/۲۶ مجلس شورای اسلامی و نیز قانون اصلاح قوانین تنظیم جمعیت و خانواده مصوب ۱۳۹۲/۳/۲۰ مجلس شورای اسلامی، واژه «خانواده» در مجموع ۳ مرتبه ذکر شده، ولی در آن، هیچ تعریفی از خانواده ارائه نگردیده است و صرفاً در آن، مشوق‌ها و راهکارهایی به منظور افزایش جمعیت، به تصویب رسیده است.

۵-۱-۱. قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت

در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مصوب ۱۴۰۰/۸/۱۹ مجلس شورای اسلامی، واژه «خانواده» ۵۸ مرتبه بیان شده، ولی در آن، هیچ تعریفی از خانواده ارائه نشده است.

۶-۱-۱. خانواده در قانون اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن

در قانون اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن، مصوبه شماره ۱۴۱۸ پانصدوشصت و چهارمین جلسه مورخ ۱۳۸۴/۰۴/۰۷ س ۳۸۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی، خانواده این‌گونه تعریف شده است: «خانواده گروهی است متشکل از افرادی که از طریق نسب یا سبب و رضاع با یکدیگر به‌عنوان شوهر، زن، فرزندان، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابل‌اند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی به نام خانواده زندگی می‌کنند» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۴).

۲-۱. اسناد بالادستی ایران

۱-۲-۱. نقشه مهندسی فرهنگی کشور

در نقشه مهندسی فرهنگی کشور که در سال ۱۳۹۲ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به

تصویب رسیده و جهت اجرا، ابلاغ شده است، واژه «خانواده» ۷۰ مرتبه ذکر شده و در بند ۶ مبانی فصل دوم (مبانی، ارزش‌ها و اصول)، خانواده بدین صورت تعریف شده است: «خانواده واحد بنیادین جامعه با هویتی حقیقی و مهم‌ترین رکن در فرهنگ‌سازی و انتقال فرهنگ جامعه است» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲، ص ۲۲).

۱-۲-۲. سیاست‌های کلی خانواده

در سیاست‌های کلی خانواده، ابلاغی توسط مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳/۶/۱۳۹۵، خانواده این‌گونه معرفی شده است: «خانواده واحد بنیادی و سنگ بنای جامعه اسلامی و کانون رشد و تعالی انسان و پشتوانه سلامت و بالندگی و اقتدار و اعتلای معنوی کشور و نظام است» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵).

۱-۲-۳. چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی که در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ توسط رهبر معظم انقلاب به سران قوای سه‌گانه ابلاغ شد، واژه «خانواده» ۱ مرتبه ذکر شده که در آن، جامعه ایرانی را، دارای ویژگی «برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط‌زیست مطلوب» معرفی کرده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۲).

۱-۲-۴. فرمایشات مقام معظم رهبری

بررسی فرمایشات و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در حوزه خانواده معیار، بیانگر آن است که ایشان به کرات به شاخصه‌های خانواده معیار اشاره فرموده‌اند. همچنین معظّم‌له در موارد متعددی، توصیه‌های کاربردی‌ای به زوج‌های جوان در این زمینه ارائه کرده‌اند که به‌عنوان نمونه، می‌توان به سخنان ایشان در اجتماع زنان خوزستان در سال ۱۳۷۵، دیدار اقشار مختلف مردم در سال ۱۳۸۴، دیدار جمعی از مهندسان در سال ۱۳۸۳ و همچنین جلسات خطبه عقد ایشان در بازه زمانی ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۱ اشاره کرد. در مجموع، دیدگاه ایشان نسبت به خانواده مطلوب را می‌توان در حوزه‌هایی همچون جایگاه مرد و زن در خانواده و مباحث مرتبط با

زوجین در خانواده اعم از تشکیل خانواده، رابطه میان اعضای خانواده و جامعه و نیز مشخصه‌های مطلوب محیط خانواده خلاصه نمود. شاخصه‌های اصلی مدنظر معظم‌له برای خانواده معیار را می‌توان در مؤلفه‌هایی همچون اصل کفایت در تشکیل خانواده، مسئولیت‌پذیری و تکلیف‌مداری زوجین، حاکمیت محبت میان زوجین، وجود ارزش‌های معنوی در فضای خانواده، توجه به رفع نیازهای طبیعی در خانواده، حفظ ارزش‌های اخلاقی در محیط خانه و نیز برقراری امنیت روانی و اخلاقی در خانواده اشاره کرد.

۱-۳. جمع‌بندی پاسخ پرسش اول

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در نظام حقوقی ایران، تعریفی که مفهوم و ساختار خانواده معیار را تبیین نماید، وجود ندارد و این نشانگر خلأ قانونی جدی در این زمینه است. اندک تأکیدات موجود بر این مهم نیز، صرفاً در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران تا حدودی قابل مشاهده است.

۲. خانواده معیار در نظام حقوقی آمریکا

۲-۱. قانون اساسی آمریکا

در قانون اساسی آمریکا که در سال ۱۷۸۸ میلادی به تصویب رسید و در ۲۷ اصلاحیه آن، که اولین و آخرین اصلاحیه به ترتیب در سال‌های ۱۷۹۱ و ۱۹۹۲ میلادی صورت گرفته، هیچ اشاره‌ای به مفاهیمی همچون ازدواج، خانواده و امثال آنها نشده است (United States Senate, 2022).

۲-۲. قانون فدرال آمریکا

در قانون فدرال آمریکا (5 USC 601: Definitions)، در بخش ۶۰۱ فصل ۶ (بخش تعاریف فصل تجزیه و تحلیل کارکردهای تنظیم مقررات) ذیل عنوان سازمان دولتی و کارکنان، خانواده چنین تعریف شده است: اصطلاح خانواده (A) به گروهی از افراد دارای ارتباط خونی، ازدواج، فرزندخواندگی یا سایر اشکال حضانت قانونی اطلاق می‌شود که با هم به‌عنوان یک خانواده زندگی می‌کنند (B). این اصطلاح همچنین به هر فردی که عضو چنین گروهی نیست، اما از نظر خونی، ازدواج یا فرزندخواندگی، با یکی از اعضای آن گروه مرتبط

است و بیش از نیمی از حمایت خود را در یک سال تقویمی از آن گروه دریافت می‌کند، اطلاق می‌گردد (United States Code, 2022).

۲-۳. قوانین ایالتی آمریکا

از آنجایی که قریب به ۲۶ درصد از کل جمعیت ایالات متحده آمریکا تنها در سه ایالت تگزاس، فلوریدا و کالیفرنیا از ۵۰ ایالت آمریکا زندگی می‌کنند، در این پژوهش، به بررسی خانواده در این سه ایالت پرداخته شده است.

۲-۳-۱. قوانین ایالت تگزاس

۲-۳-۱-۱. قانون اساسی ایالت تگزاس

در آخرین نسخه قانون اساسی ایالت تگزاس و اصلاحات آن مصوب نوامبر ۲۰۲۱ میلادی، در مجموع، ۱۳ مرتبه به واژه «خانواده» در مواد ۱ (۴ مرتبه)، ۸ (۳ مرتبه) و ۱۶ (۴ مرتبه) اشاره شده است؛ ولی در آنها، هیچ‌گونه تعریف مشخصی از خانواده یا ویژگی‌های مربوط به آن، ارائه نشده است (Texas Legislative Council, 2022).

۲-۳-۱-۲. قانون موضوعه ایالت تگزاس

در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت تگزاس، در ۱۲ ژانویه ۲۰۲۱ میلادی که مشتمل بر ۳۱ کد ایالت تگزاس می‌باشد، در «کد خانواده»^۱ (یا همان قانون خانواده) که شامل ۱۵۹۸ صفحه قوانین مرتبط با خانواده است، واژه «خانواده» ۲۶۰۳ مرتبه ذکر شده است؛ ولی در این قانون، هیچ تعریفی از خانواده ارائه نشده و صرفاً در آن، به تعریف «خانوار» و «همسر»^۲، اکتفا شده است. در این قانون، در بند ۳ بخش ۲۶۳/۰۰۱، خانوار بدین صورت تعریف شده است: «خانوار یعنی واحدی متشکل از افرادی که با هم در یک خانه زندگی می‌کنند، بدون توجه به اینکه آیا آنها با یکدیگر نسبت خویشاوندی دارند یا خیر» (Texas Legislature Online, 2022: 1374).

1. Family Code.
2. Spouse.

۲-۳-۲. قوانین ایالت فلوریدا

۲-۳-۲-۱. قانون اساسی ایالت فلوریدا

در آخرین نسخه قانون اساسی ایالت فلوریدا، تجدیدنظرشده در سال ۱۹۶۸ میلادی و اصلاح شده در نوامبر ۲۰۱۶ میلادی، ۷ مرتبه واژه خانواده آورده شده، ولی در آن، هیچ گونه تعریف مشخصی از خانواده ارائه نشده است (Florida Department of State, 2016).

۲-۳-۲-۲. قانون موضوعه ایالت فلوریدا

در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت فلوریدا مصوب سال ۲۰۲۱ میلادی، واژه خانواده در ۴۲۰ عنوان، ذکر شده است؛ ولی در این قانون، صرفاً در بند ۶ بخش ۰۲۵۲ فصل ۴۱۴ عنوان ۳۰ به آدرس 414.0252، تعریف «عضو خانواده یا عضو خانوار» بدین صورت ارائه شده است: «عضو خانواده یا عضو خانوار به معنای همسران، همسران سابق، شرکای زندگی غیرهمباش^۱، افراد دارای خویشاوندی خونی یا ازدواج، افرادی که در حال حاضر به عنوان یک خانواده با هم زندگی می کنند یا در گذشته همچون یک خانواده با هم زندگی کرده اند و افرادی که دارای فرزند مشترک هستند، صرف نظر از اینکه با یکدیگر ازدواج کرده باشند یا در هر زمانی با هم سکونت داشته اند، می باشد» (The Florida Senate, 2021b).

۲-۳-۳. قوانین ایالت کالیفرنیا

۲-۳-۳-۱. قانون اساسی ایالت کالیفرنیا

در اصلاحیه دوازدهم (آخرین نسخه) قانون اساسی ایالت کالیفرنیا مصوب ۶ نوامبر سال ۲۰۱۸ میلادی، ۱۳ مرتبه واژه «خانواده» آورده شده، ولی در آن، هیچ تعریف مشخصی از خانواده ارائه نگردیده است (The California State Legislature, 2019-2020).

۲-۳-۳-۲. قانون موضوعه ایالت کالیفرنیا

در قانون موضوعه جاری در ایالت کالیفرنیا در سال ۲۰۲۲ میلادی، واژه «خانواده» به تعداد ۴۸۰۷ مرتبه در عناوین و محتوای قوانین ذکر شده است؛ لیکن در آن، صرفاً به تعریف «عضو

1. Noncohabitating partners

خانواده» اکتفا شده است (California State Legislature, 2022). بر اساس آخرین اصلاحیه قانون موضوعه ایالت کالیفرنیا در مورد تعریف عضو خانواده، مندرج در لایحه قانونی مجلس سنا به شماره SB-135 مصوب ۱۵ ژانویه سال ۲۰۱۹ میلادی، در بخش ۵ بند C، عضو خانواده شامل این موارد می‌باشد: ۱. فرزند (که از نظر این ماده به معنای «فرزند زیستی»^۱ «فرزندخوانده»^۲ «فرزند رضاعی»^۳ «فرزند ناتنی» و فرزند تحت «ولایت قانونی» می‌باشد)؛ ۲. والد زیستی، والد رضاعی، والد فرزندخوانده و «قیم قانونی»؛ ۳. همسر؛ ۴. شریک خانگی ثبت شده؛ ۵. «پدربزرگ و مادربزرگ»؛ ۶. «نوه»؛ ۷. «برادر و خواهر» (California Legislative Information, 2019). مقایسه اجمالی نظام‌های حقوقی ایران و آمریکا از حیث تعریف خانواده در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱؛ مقایسه تعاریف خانواده در نظام‌های حقوقی ایران و آمریکا

نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا		نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران	
-	قانون اساسی دولت مرکزی (۱۳۸۷)	«واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی خانواده»	قانون اساسی (۱۳۵۸)
«گروهی از افراد دارای ارتباط خونی، ازدواج، فرزندخواندگی یا سایر اشکال حضانت قانونی با هم ارتباط دارند یا هر فردی که عضو چنین گروهی نیست و از همین طرق با یکی از اعضای خانواده ارتباط دارد و نیمی از حمایت او در سال از این گروه دریافت می‌شود».	قانون فدرال (۲۰۲۲)	-	قانون مدنی (۱۳۱۴)

1. Biological child.
2. Adopted child
3. Foster child

«واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی خانواده»	قانون اساسی (۱۳۵۸)	«واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی خانواده»	قانون اساسی (۱۳۵۸)
-	قانون اساسی ایالت تگزاس (۲۰۲۱)	-	قانون حمایت خانواده (۱۳۹۱)
صرفاً خانوار و همسر در این قانون تعریف شده است.	قوانین موضوعه ایالت تگزاس (۲۰۲۱)	-	قانون تنظیم خانواده و جمعیت (۱۳۹۲)
-	قانون اساسی ایالت فلوریدا (۲۰۱۶)	«گروهی متشکل از افرادی که از طریق نسب یا سبب و رضاع با یکدیگر در ارتباط متقابل اند و فرهنگ مشترک دارند و در واحد خاصی به نام خانواده زندگی می کنند».	قانون اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن (۱۳۸۴)
صرفاً عضو خانواده و عضو خانوار در این قانون تعریف شده است.	قوانین موضوعه ایالت فلوریدا (۲۰۲۱)	«واحد بنیادین جامعه با هویتی حقیقی و مهم‌ترین رکن در فرهنگ‌سازی و انتقال فرهنگ جامعه»	نقشه مهندسی کشور (۱۳۹۲)
-	قانون اساسی ایالت کالیفرنیا (۲۰۱۸)	-	چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۲)
صرفاً عضو خانواده در این قانون تعریف شده است.	قوانین موضوعه ایالت کالیفرنیا (۲۰۲۲)		

۲-۳-۴. جمع‌بندی پاسخ پرسش دوم

به‌طور کلی، در قوانین آمریکا در سطح فدرال یا مرکزی، کمتر به مباحث حوزه خانواده و ازدواج پرداخته شده است؛ در حالی که کلیه ایالت‌های آمریکا در سطح قانون اساسی خود به‌طور عام و در سطح قوانین موضوعه خویش به‌طور خاص، به این مهم پرداخته‌اند. قانون خانواده در ایالت‌های آمریکا به‌مراتب دقیق‌تر و با جزئیات بیشتری نسبت به قانون خانواده در

ایران، که از آن به‌عنوان «قانون حمایت خانواده» یاد می‌شود، می‌باشد. علی‌رغم حجم کمی قوانین و مقررات در حوزه خانواده در سطح ایالت‌های آمریکا، این قوانین بیشتر ناظر بر جنبه‌های مادی ارتباط بین افراد در قالب‌های مورد تأیید آنها می‌باشد. به‌طور کلی، باید گفت که در قوانین آمریکا، مفهوم و ساختار خانواده معیار همان مفهوم و چارچوب خانواده‌ای است که در متن قانون تبیین شده است.

۳. ظهور و بروز خانواده‌های نوظهور

در دهه‌های اخیر، نهادهای مختلفی همچون ازدواج سفید، عرفی و همباشی در جوامع غربی شکل گرفته است (همتی حاجی پیرلو و مؤمن، ۱۴۰۰، ص ۸۵). ایران از پدیده شکل‌گیری خانواده‌های نوظهور در غرب، مستثنی نبوده است. این قبیل پدیده‌های نوظهور که جایگزین ازدواج دائم و موقت شده‌اند، می‌توانند به‌صورت همباشی، ازدواج همجنس‌گرایان، ازدواج با حیوانات، سولوگامی (ازدواج با خود)، ازدواج با اشیا، خانواده تک‌والدی و ... باشند (عزیزی و حسینی، ۱۳۹۶، ص ۱۰۲).

۴. خانواده‌های نوظهور در دو نظام حقوقی ایران و آمریکا

۴-۱. چندهمسری^۱

چندهمسری شکلی از رابطه را توصیف می‌کند که در آن، حفظ روابط صمیمی و جنسی (معمولاً بلندمدت) با چندین شریک به‌طور همزمان (یک مرد با چند زن یا یک زن با چند مرد)، امکان‌پذیر، معتبر و ارزشمند می‌باشد (Johanson et al., 2015, P. 2). در قانون اساسی و آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت تگزاس در «کد خانواده»، اشاره‌ای به چندهمسری یا خانواده چندهمسری نشده است (Texas Legislature Online, 2022). همچنین به موضوع «چندهمسری» و «خانواده چندهمسری» در قانون اساسی و کلیه کدهای قانون موضوعه ایالت‌های کالیفرنیا و فلوریدا هیچ اشاره‌ای نشده است (California Legislative Information, 2022; The Florida Senate, 2021a).

۱- la Polygamy.

در نظام حقوقی ایران تنها به صورت چندزنی پذیرفته شده است که برای آن، شرایطی از جمله رعایت عدالت میان همسران، قرار داده شده است. در ایران، تنها چندشوهری به عنوان شکل نامتعارفی از خانواده مطرح می‌شود.

۲-۴. خانواده همجنس^۱

یکی از الگوهای غربی خانواده‌ها، الگوی زوج‌های همجنس است. قبح‌زدایی از روابط همجنس‌گرایان، به رسمیت شناخته شدن ازدواج آنها و پذیرش فرزند از سوی ایشان در قوانین کشورهای مختلف در قالب جنسیت‌زدایی از روابط همسران، نقش مهمی در تغییر مفهوم نهاد خانواده سنتی و به تبع آن، تضعیف خانواده ایفا کرده است (کلهر و ارحامی، ۱۳۹۲، ص ۷۱). موضوع خانواده همجنس در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت تگزاس حاوی مصوبات «هشتاد و هفتمین جلسه عادی مجلس قانون‌گذاری تگزاس» در «کد خانواده» (همان قانون خانواده) که شامل ۱۵۹۸ صفحه قوانین مرتبط با خانواده است، در بخش ۶/۰۲۴ بند «b»، ازدواج با همجنس یا پیوند مدنی باطل اعلام شده و در آن تصریح شده است: «ازدواج بین افراد همجنس یا یک پیوند مدنی بر خلاف سیاست عمومی این ایالت است و در این ایالت، باطل است» (Texas Legislature Online, 2022, P. 58). در همین بخش در بند «c» قسمت ۲، بر ممنوعیت پیگیری امور قضایی و اداری خانواده‌های همجنس، تأکید شده است (Texas Legislature Online, 2022, P. 58-59).

همچنین در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت فلوریدا مصوب سال ۲۰۲۱ میلادی، عنوان ۴۳ (روابط خانگی)، فصل ۷۴۱ (ازدواج، خشونت خانگی) بخش ۲۱۲ بند ۳ قانون موضوعه ایالت فلوریدا مصوب سال ۲۰۲۱ میلادی، ازدواج بین افراد همجنس به رسمیت شناخته نشده و چنین بیان شده است: «ازدواج بین افراد همجنس در هر حوزه قضایی، چه در داخل یا خارج از ایالت فلوریدا، ایالات متحده یا هر حوزه قضایی دیگر، اعم از داخلی یا خارجی ... در این ایالت به رسمیت شناخته نمی‌شود» (The Florida Senate, 2021a).

1. Homosexual family.

از سوی دیگر، بررسی موضوع خانواده همجنس در قانون موضوعه ایالت کالیفرنیا بیانگر آن بود که تنها یک مرتبه موضوع ازدواج همجنس در بند «b1» بخش ۲۳۲۰ فصل ۳ قسمت ۳ بخش ۶ «کد خانواده» ایالت کالیفرنیا در سال ۲۰۲۱ (که می‌توان آن را قانون خانواده ایالت کالیفرنیا نیز نامید)، بدین صورت بیان شده است: «حکم انحلال، بطلان یا جدایی قانونی ازدواج بین افراد همجنس ممکن است صادر شود، حتی اگر هیچ یک از زوجین در زمان طرح دعوا، ساکن این ایالت نباشند یا در آن اقامت نداشته باشند...» (California Legislative Information, 2022). همچنین در فصل ۸۲ بخش ۲ لایحه سنا ایالت کالیفرنیا به شماره ۱۳۰۶ مصوب ۷ جولای ۲۰۱۴ میلادی پاراگراف ۲ تا ۵، به شرح ذیل، محدودیت ازدواج همجنس در این ایالت، لغو و بدین منظور، عناوین «زن» و «شوهر» در قانون خانواده این ایالت، به عنوان «همسر» تغییر داده شده تا بدین ترتیب، تشکیل خانواده همجنس، مشروعیت قانونی پیدا کند. در این قانون، این موضوع عیناً چنین بیان شده است: «ازدواج یک رابطه شخصی است که از یک قرارداد مدنی بین دو نفر ناشی می‌شود و تغییراتی مطابق با رضایت و صیغه ازدواج، ایجاد می‌کند (California Legislative Information, 2013-2014).

در نظام حقوقی ایران، خانواده همجنس در هیچ ماده‌ای پذیرفته نشده و این به دلیل تقیدات مذهبی جامعه ایرانی به لحاظ فقه امامیه بوده است.

۳-۴. خانواده تک‌والدی^۱

خانواده تک‌والدی یکی دیگر از انواع خانواده‌های نوظهور است. خانواده تک‌والدی خانواده‌ای متشکل از پدر یا مادر به همراه فرزندان (تک‌سرپرست) است (OECD Family Database, 2021). در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت تگزاس در «کد خانواده»، بدون ذکر تعریفی از خانواده تک‌والد، صرفاً در بخش ۲۶۴/۱۰۷۳ بند ۱، به کاهش محدودیت‌های شغلی تک‌والدها برای انجام مراقبت‌های پرورش کودکان، اشاره شده است (Texas Legislature Online, 2022, P. 1451).

1. Single parent family

خانواده (تک‌والد یا دووالد)، در جدول شماره ۲ ارائه شده است. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود، سهم خانواده‌های تک‌والد از کل خانواده‌های دارای فرزند در آمریکا از ۱۲/۸ درصد در سال ۱۹۷۰ میلادی، به قریب به ۳۰ درصد در سال ۲۰۲۱ میلادی افزایش یافته که رشدی معادل ۲۳۴ درصد داشته است (U.S. Census Bureau, 2022).

جدول شماره ۲؛ ساختار خانواده در آمریکا از حیث نوع خانواده در سال‌های مختلف

سال	خانواده دو والد (پدر، مادر و فرزند)				خانواده تک‌والد (پدر-فرزند یا مادر-فرزند)				تعداد کل خانواده	درصد از کل خانواده‌ها	
	ازدواج کرده		ازدواج نکرده		پدر-فرزند		مادر-فرزند			دو والد	تک‌والد
	تعداد	%	تعداد	%	تعداد	%	تعداد	%		%	%
۱۹۷۰	۲۵۸۳۳	۱۰۰	-	-	۳۹۳	۱۱/۵	۳۴۱۰	۸۷/۵	۲۹۶۲۶	۸۷/۲	۱۲/۸
۱۹۸۰	۲۵۲۳۱	۱۰۰	-	-	۶۹۰	۱۱/۱	۶۳۰	۸۸/۹	۳۲۱۵۰	۷۸/۵	۲۱/۵
۱۹۹۰	۲۴۹۲۱	۱۰۰	-	-	۱۳۵۱	۱۶/۱	۸۳۹۸	۸۳/۹	۳۴۶۷۰	۷۱/۹	۲۸/۱
۲۰۰۰	۲۵۷۷۱	۱۰۰	-	-	۲۰۴۴	۲۱/۱	۹۶۸۱	۷۸/۹	۳۷۴۹۶	۶۸/۷	۳۱/۳
۲۰۱۰	۲۵۳۱۷	۹۳/۵	۱۷۶۵	۷/۵	۱۷۶۲	۱۷/۸	۹۹۲۴	۸۲/۲	۳۸۷۶۸	۶۹/۹	۳۰/۱
۲۰۲۰	۲۴۴۷۷	۹۳/۶	۱۶۸۴	۶/۴	۲۰۹۴	۲۴/۳	۸۶۲۵	۷۵/۷	۳۶۸۸۱	۷۰/۹	۲۹/۱
۲۰۲۱	۲۳۸۵۵	۹۲/۴	۱۹۵۷	۷/۶	۲۲۵۱	۲۵/۷	۸۷۶۵	۷۴/۳	۳۶۸۲۶	۷۰/۱	۲۹/۹

در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت فلوریدا مصوب سال ۲۰۲۱ میلادی، صرفاً تعریفی تلویحی از خانواده تک‌والد در عنوان ۴۸ فصل ۱۰۰۲ بخش ۸۱ بند ۱۴ قسمت «a» بدین صورت ارائه شده است: «خانواده تک‌والد که در آن یک والد با فرزند خود زندگی می‌کند و شاغل در فعالیت‌های آموزشی است، واجد شرایط برای حداقل ۲۰ ساعت کار در هفته می‌باشد» (The Florida Senate, 2021a). همچنین در آخرین نسخه قانون موضوعه جاری در ایالت کالیفرنیا در سال ۲۰۲۲ میلادی، واژه «تک‌والد» به تعداد ۱۷ مرتبه در عناوین و محتوای قوانین ذکر شده است. لیکن در آن، هیچ‌گونه تعریفی از خانواده‌های تک‌والدی ارائه نشده است (California State Legislature, 2022). از سوی دیگر، در نظام حقوقی ایران، خانواده تک‌والدی تنها در صورتی که حاصل از یک رابطه نامشروع باشد، به‌عنوان خانواده نامتعارف شناخته می‌شود.

۴-۴. هم‌باشی یا زندگی زناشویی بدون ازدواج^۱

هم‌باشی یکی از انواع خانواده‌های نوظهور می‌باشد و بدین معناست که طرفین بدون عقد نکاح شرعی یا مفقود بودن یکی از شروط نکاح، به تشکیل زندگی مشترک اقدام می‌کنند (نصرتی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۸۹). بررسی‌های صورت‌گرفته در این پژوهش نشان داد که بر خلاف ایران، که هیچ‌گونه آمار رسمی از میزان هم‌باشی وجود ندارد، در آمریکا به دلیل آنکه هم‌باشی در برخی از ایالت‌های آن به رسمیت شناخته شده است، آمار در خصوص آن وجود دارد. میزان هم‌باشی در بین زنان و مردان ۱۵ تا ۴۴ ساله در آمریکا در سال‌ها و دوره‌های زمانی مختلف به تفکیک جنسیت بر حسب درصد در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. این جدول نشانگر آن است که هم‌باشی در آمریکا در دوره زمانی مورد بررسی، روند بسیار صعودی داشته؛ به نحوی که به‌عنوان نمونه، میزان هم‌باشی در بین زنان از ۳ درصد در سال ۱۹۸۲ میلادی تا دوره زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ میلادی، رشدی بالغ بر ۴۶۳ درصد داشته است که نشان از روند انحطاط خانواده سنتی در آمریکا دارد (U.S. Centers for Disease Control and Prevention, 2022 and Human Services 2012).

جدول شماره ۳: هم‌باشی در بین زنان و مردان ۱۵ تا ۴۴ ساله در آمریکا در سال‌های مختلف

سال / دوره زمانی	جنسیت	
	مرد (%)	زن (%)
۱۹۸۲		۳/۰
۱۹۹۵		۷/۰
۲۰۰۲	۹/۲	۹/۰
۲۰۰۶-۲۰۱۰	۱۲/۲	۱۱/۲
۲۰۱۱-۲۰۱۵	۱۳/۳	۱۴/۷
۲۰۱۵-۲۰۱۷	۱۱/۹	۱۳/۲
۲۰۱۷-۲۰۱۹	۱۲/۰	۱۳/۹

در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت تگزاس در «کد خانواده» (یا همان قانون خانواده)، هیچ اشاره‌ای به هم‌باشی نشده و صرفاً قانون‌گذار به «پیوند مدنی» اشاره کرده است (Texas Legislature Online, 2022, P. 58). از سوی دیگر، در بند «a» ماده ۲۹۷ قسمت ۱ جزء ۲/۵ کد خانواده ایالت کالیفرنیا (یا همان قانون خانواده ایالت کالیفرنیا) در سال ۲۰۲۱ میلادی، «شریک خانگی» بدین صورت تعریف شده است: «شرکای خانگی دو فرد بالغ هستند که تصمیم گرفته‌اند زندگی یکدیگر را در یک رابطه صمیمی و متعهدانه مبتنی بر مراقبت متقابل، به اشتراک بگذارند مشروط بر اینکه: ۱. هیچ یک از افراد (این دو فرد) با شخص دیگری ازدواج نکرده یا شراکت خانگی دیگری با شخصی دیگر که فسخ، منحل یا باطل نشده باشد، نداشته باشند؛ ۲. این دو نفر از لحاظ نسبی، فامیل نباشند، به گونه‌ای که مانع از ازدواج آنها در این حالت، با یکدیگر شود؛ ۳. هر دو نفر حداقل ۱۸ سال سن داشته باشند؛ ۴. هر دو نفر قادر به دادن رضایت به شراکت خانگی باشند».

گفتنی است که مراد از هم‌باشی در این تحقیق، همان شریک خانگی در قانون ایالت کالیفرنیا است؛ زیرا در ماده ۶۲۰۹ قسمت ۱ بخش ۱۰ کد خانواده ایالت کالیفرنیا در سال ۲۰۲۱ میلادی، «هم‌باش» بدین صورت تعریف شده است: «هم‌باش شخصی است که به‌طور منظم در خانوار سکونت دارد» (California Legislative Information, 2022).

در بند «g» ماده ۲۹۷/۵ همین قانون، تصریح شده که «هیچ سازمان دولتی‌ای در این ایالت، نمی‌تواند علیه هر شخص یا زوجی، به این دلیل که آن شخص شریک خانگی ثبت شده است و نه همسر یا اینکه زوجین به‌جای همسر، شرکای خانگی ثبت شده هستند، تبعیض قائل شود» (همان‌جا). در قانون اساسی ایالت فلوریدا، هیچ اشاره‌ای به هم‌باشی نشده، ولی در لایحه قانونی SB 498 مصوب ۳۰ نوامبر ۲۰۱۵ در مجلس سنای این ایالت، از هم‌باشی رفع ممنوعیت شده و تنها برای هم‌باشی بدون ثبت رسمی، فحشا تلقی و جرم‌انگاری شده است (The Florida Senate, 2016). در مقابل، در نظام حقوقی ایران، زندگی بدون ازدواج به‌عنوان شکل نامتعارفی از خانواده شناخته می‌شود و از خانواده‌های نوظهور می‌باشد.

۴-۵. پیوند مدنی^۱

پیوند مدنی یا «شراکت زندگی خانگی جامع» وضعیتی حقوقی است که در برخی از ایالت‌های آمریکا وجود دارد که تمام یا تقریباً تمام حقوق و مسئولیت‌های خاص ارائه‌شده به افراد متأهل بر اساس قوانین ایالتی را فراهم می‌کند. با این حال، پیوند مدنی فاقد اکثر مزایای فدرال ازدواج می‌باشد (U.S. National Center for Lesbian Rights, 2017, P. 2).

در قانون تگزاس در بند «b»، پیوند مدنی باطل اعلام شده و در آن تصریح شده است: «ازدواج بین افراد همجنس یا یک پیوند مدنی برخلاف سیاست عمومی این ایالت است و در این ایالت، باطل است» (Texas Legislature Online, 2022, P. 58). در همین بخش در بند «c» قسمت ۲، بر ممنوعیت پیگیری امور قضایی و اداری خانواده‌های حاصل از پیوند مدنی تأکید شده است (Texas Legislature Online, 2022, P. 58 & 59). در آخرین نسخه قانون موضوعه ایالت فلوریدا مصوب سال ۲۰۲۱ میلادی (The Florida Senate, 2021a) و همچنین در آخرین نسخه قانون موضوعه جاری در ایالت کالیفرنیا در سال ۲۰۲۲ میلادی (California State Legislature, 2022)، هیچ اشاره‌ای به «پیوند مدنی» نشده است. ایالت‌های کلرادو، هاوایی، ایلینویز و نیوجرسی به افراد همجنس اجازه می‌دهند تا پیوند مدنی داشته باشند (U.S. National Center for Lesbian Rights, 2017, P. 2). از سوی دیگر، در نظام حقوقی ایران، نهادی به نام پیوند مدنی نه در قانون و نه در عرف مردم وجود ندارد.

۴-۶. عشق چندنفره یا چندمهری^۲

عشق چندنفره یا چندمهری زیرمجموعه‌ای از چندهمسری است که شامل چند مرد و چند زن است. برخی از آمریکایی‌ها در حال تغییر روش ازدواج خود هستند (Porter, 2015:

1. Civil Union.
2. Polyamory.

2093). بررسی موضوع عشق چندنفره یا چندمهری در قوانین ایران و آمریکا نشان داد که در قوانین اساسی و قوانین موضوعه ایالت‌های مورد مطالعه در این تحقیق (ایالت‌های نگزاس، کالیفرنیا و فلوریدا) و قوانین جمهوری اسلامی ایران، هیچ اشاره‌ای به عشق چندنفره یا چندمهری نشده است.

۴-۷. حیوان‌خواهی یا حیوان‌دوستی^۱

حیوان‌خواهی یا حیوان‌دوستی یکی از اشکال نوظهور نسبتاً جدید در غرب است. «حیوان‌خواهان» تمایل دارند که به حیوانات، به‌عنوان بخشی از خانواده خود، عشق بورزند و پیوند عاطفی عمیقی با آنها ایجاد کنند. در این حالت، رابطه جنسی با حیوانات به‌عنوان ثمره این پیوند عاطفی صورت می‌گیرد. در سال ۲۰۱۹، کنگره ایالات متحده قانون جلوگیری از خشونت و شکنجه حیوانات را تصویب کرد که بر اساس آن، تولید، فروش و توزیع ویدیوهایی که ظلم به حیوانات را به تصویر می‌کشد، جرم‌انگاری شد (Holoyda, 2022, P. 7). در آمریکا در هیچ‌یک از ایالت‌های مورد مطالعه در این تحقیق، حیوان‌خواهی جنبه قانونی ندارد. در نظام حقوقی ایران، حیوان‌خواهی به‌دلیل حرمت وطی با حیوانات، مطلقاً حرام اعلام شده است.

۴-۸. شیء‌خواهی یا تمایل جنسی به شیء^۲

شیء‌دوستی یا گرایش جنسی به شیء، نوعی تمایل جنسی ناهنجار است که تا چندی پیش، تا حد زیادی در سکوت انجام می‌شد (Motschenbacher, 2014, P. 51). شیء‌دوستان معتقدند که با اشیای بی‌جان، روابط عاشقانه و جنسی متقابل دارند و حتی بسیاری احساس می‌کنند که می‌توانند با چیزهایی که دوست دارند، ارتباط برقرار کنند (Greene, 2010). نظام حقوقی آمریکا در خصوص شیء‌خواهی سکوت اختیار کرده است. نظام حقوقی ایران نیز به‌دلیل رایج نبودن این پدیده، در مورد آن، سکوت اختیار کرده است.

1. Zoophilia.
2. Objectophilia.

۴-۹. ازدواج با خود^۱

ازدواج با خود یا سولوگامی، که در آن افراد با خود ازدواج می‌کنند، یک جنبش کوچک بین‌المللی و در حال رشد است (Brake, 2018, P. 65). سولوگامی توسط افرادی تعریف می‌شود که به‌جای شریک زندگی، خود با خود، ازدواج می‌کنند (Lytton, 2017). در نظام حقوقی آمریکا و ایالت‌های مورد بررسی در این پژوهش، هیچ قانونی در این زمینه صادر نشده است. در نظام حقوقی ایران نیز، ازدواج با خود در هیچ یک از قوانین به رسمیت شناخته نشده است؛ چرا که در فقه امامیه، استمنای حرام است.

۴-۱۰. جمع‌بندی پرسش سوم

در بین اشکال مختلف خانواده که در ایران از آنها به‌عنوان اشکال نامتعارف خانواده نام برده می‌شود، مواردی همچون ازدواج همجنس، پیوند مدنی و هم‌باشی در بسیاری از ایالت‌های آمریکا علی‌رغم اینکه با ماهیت خلقت بشر در تعارض می‌باشد، نه‌تنها به‌عنوان خانواده نامتعارف شناسایی نمی‌شود، بلکه دارای وجاهت قانونی نیز شده است. در نقطه مقابل، اگرچه قوانین ایران در حوزه خانواده، به‌لحاظ کمی، بسیار کمتر از قوانین موجود در ایالت‌های آمریکا در این حوزه می‌باشد، ولی این قوانین تعارضی با خلقت بشر و هدف غایی از خلقت انسان نداشته، همگی منبعث از احکام دین مبین اسلام است.

۵. مؤلفه‌ها و اصول خانواده معیار در نظام حقوقی ایران

بررسی‌ها نشانگر وجود انبوهی از شاخص‌هایی است که هر یک مشتمل بر زیرشاخه‌ها و مصادیق متعدد و متنوعی می‌باشد. از آنجا که بررسی خانواده معیار از منظر نظام حقوقی ایران مشتمل بر آیات، روایات، قوانین موضوعه و اسناد بالادستی است، برای تشخیص خانواده معیار، در ادامه، به معرفی اجمالی فصل مشترک اصول و مؤلفه‌های اساسی حاکم بر خانواده از منظر نظام حقوقی ایران پرداخته می‌شود.

1. Sologamy.

۵-۱. کفالت در تشکیل خانواده

از عواملی که اسلام در شکل‌گیری خانواده مؤثر می‌داند، کفالت و همتایی است. کفالت مورد نظر قرآن کریم شامل مسائل اعتقادی، فرهنگی و سپس شخصیت اجتماعی و شئون خانوادگی است (مهدوی کنی، ۱۳۸۸، ص ۲۷۱). می‌توان گفت که کفالت به اجماع همه فقهای امامیه، در اصطلاح به معنای برابری زوجین در اسلام و مسلمان بودن آن دو (در مقابل کافر غیرکتابی بودن آن دو) می‌باشد. علاوه بر این معنا، از منظر برخی از فقهای امامیه، این اصطلاح برابری در ایمان به معنای اخص آن، یعنی شیعه دوازده امامی بودن نیز، معنا شده است؛ لیکن قول مشهور امامیه در باب معنای اصطلاح کفالت، برابری در اسلام است (فرهادی آجرلو و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۳۳ و ۱۳۴).

۵-۲. عمل به معروف در خانواده

مقصود از عمل به معروف، به شایستگی عمل کردن در همه حوزه‌هاست. لذا عمل به معروف، همه الزامات و بایسته‌های قانونی و شرعی را در بر می‌گیرد. از مصادیق اصل عمل به معروف در نظام حقوقی خانواده، می‌توان تأمین نفقه زوجه و طفل، رعایت معروف در حین طلاق و پرداخت حقوق زوجه بعد از طلاق، عمل به معروف و رعایت حسن معاشرت از سوی زوج و زوجه را که در تحکیم مبانی خانواده نقش بسزایی دارد، نام برد (عظیم‌زاده اردبیلی، ۱۳۸۶، ص ۱).

۵-۳. تکلیف‌مداری در خانواده

منظور از تکالیف زوجین در خانواده، مجموعه‌ای از اوامر و فرامین الهی است که بر عهده هر یک از زن و مرد در درون نهاد خانواده و در تعامل با یکدیگر و فرزندان گذاشته شده است (نعمتی پیرلو و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۱۹). طبق ماده ۱۱۰۲ قانون مدنی، همین که نکاح به‌طور صحت واقع شد، روابط زوجیت بین طرفین موجود و حقوق و تکالیف زوجین در مقابل همدیگر برقرار می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۹۴، ص ۶۷۰ و ۶۷۱). به‌طور کلی، وظایفی که زن در خانواده بر عهده دارد، شامل پیروی و فرمانبرداری، حسن معاشرت و خوش‌رفتاری، خودآرایی و آرایش، محافظت از منزل و اموال در غیاب همسر، حفظ کرامت، تعاون و

همکاری در تربیت فرزندان، خروج از منزل با کسب اجازه و نیکی به پدر و مادر و خویشان است (پارسا و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۶۵). از طرفی، مسئولیت سرپرستی و مدیریت کلان خانواده بر عهدهٔ مرد است. در حقیقت، تصمیم‌گیری نهایی در امور خانواده و تشخیص مصالح آنان را مردان بر عهده دارند (دشتی خویدکی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۳).

۴-۵. مشورت (ائتمار) در خانواده

یکی از عواملی که سبب تفاهم و همکاری اعضای خانواده می‌گردد، وجود روحیهٔ مشورت در خانواده است که در عین ایجاد خانواده‌ای مستحکم و صمیمی، بهترین محافظ در برابر مشکلات و موانع زندگی نیز می‌باشد. مولی علی^(ع) می‌فرماید: «ولا ظهیر کالمشاوره»: هیچ پشتیبانی چون مشورت نیست (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۲، ص ۴۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱، ص ۹۵). در حوزهٔ خانواده، آمیخته شدن احساسات مادر با خصوصیات عقلی و منطقی پدر موجب می‌شود تا آنچه به مصلحت فرزند است، در نظر گرفته شود (مهدوی کنی، ۱۳۸۸، ص ۲۷۳).

۴-۵. امنیت و ثبات در خانواده

امنیت و ثبات بستر پویایی و بالندگی و قوام و استواری خانواده است. یکی از مهم‌ترین اقسام امنیت در خانواده، امنیت اجتماعی می‌باشد که دربرگیرندهٔ حفظ حریم زندگی خانوادگی از خطرات و تهدیدات و همچنین ارتقای سطح زندگی خانوادگی با اتخاذ تدابیری جهت کسب فرصت‌های زندگی است (چلبی، ۱۳۷۵، ص ۷۰). امنیت اجتماعی خانواده به معنی فقدان تهدیدات علیه ارکان خانواده از یک سو و نیز شادکامی و رضایت اعضای خانواده از سوی دیگر می‌باشد (صالحی امیری، ۱۳۹۱، ص ۹۲۴ و ۹۲۵). امنیت اقتصادی نیز باید در خانواده تأمین شود که با ایجاد ثبات و امنیت در تأمین نیازهای مادی، موجب ایجاد آرامش در خانواده می‌شود (روشنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۸۰).

۴-۶. تأمین نیازهای عاطفی در خانواده

اولین کارکرد خانه، تأمین آرامش جسم و تسکین جان اعضای آن است که البته مرهون امنیت همه‌جانبهٔ این محیط برای اعضای آن است. اسلام به‌منظور استحکام بنای خانواده به زوجین سفارش به محبت نسبت به یکدیگر و اظهار آن در رفتارهای کلامی و غیرکلامی

خود نموده است (عظیم‌زاده اردبیلی و ذبیحی بیدگلی، ۱۳۹۶، ص ۳۵۰). ضمن اینکه نوع تعامل والدین با یکدیگر سنگ‌بنای شخصیت روانی فرزندان را می‌نهد که اگر سالم بود، رحمت به بار می‌آورد. منظور از سازگاری و هماهنگی میان زن و شوهر، بیشتر تلاش در جهت تعالی و تکامل دوسویه با وجود تفاوت‌های طبیعی و ذاتی است تا توافق و تفاهم میان آنها (صدر طباطبایی، ۱۳۸۰، ص ۱۳۵).

۵-۷. عدالت در خانواده

عدالت چه در زندگی اجتماعی و چه در خانواده، از اصولی است که همه مکاتب حقوقی و اخلاقی به آن توجه کرده‌اند؛ اما آنچه مورد اختلاف است، تعیین مصادیق عدل و ظلم است (مهدوی کنی، ۱۳۹۲، ص ۱۵). در واقع، عدم تشابه حقوق زن و مرد در حدودی که طبیعت، زن و مرد را در وضع نامشابهی قرار داده است، هم با عدالت و حقوق فطری بهتر تطبیق می‌کند و هم سعادت خانوادگی را بیشتر تأمین می‌نماید و هم اجتماع را بهتر به جلو می‌برد (صدیقی، ۱۳۷۸، ص ۶۹).

۵-۸. کرامت‌مداری در خانواده

اصل کرامت مبدأ و مبنای بسیاری از حقوق، مانند حق حیات، حق تشکیل خانواده، تربیت و ... می‌باشد (هوشیاری و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۵). حقوق زوجین و خانواده از جمله حقوقی هستند که بر پایه کرامت انسانی به رسمیت شناخته می‌شوند. همچنین بر مبنای اصل کرامت انسانی می‌توان علاوه بر تبیین حقوق خانواده، بسیاری از مباحث مهم اخلاقی و تربیتی در قلمرو خانواده را نتیجه گرفت (مهدوی، ۱۳۹۵، ص ۲).

۶. تعریف خانواده معیار

بررسی‌های صورت گرفته در این پژوهش نشان می‌دهد که تا کنون، تعاریف گوناگونی در ایران از خانواده از منظر آماری، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و امثال آنها توسط اندیشمندان و نظریه‌پردازان بیان شده است، لیکن هیچ‌گونه تعریف مشخص و واحدی از خانواده در نظام حقوقی ایران وجود ندارد. لذا به استناد یافته‌های این تحقیق، تعریف ذیل از خانواده معیار

ارائه می‌گردد: «خانواده معیار کوچک‌ترین واحد بنیادین جامعه و متشکل از افرادی است که هسته اولیه آن از طریق ازدواج شرعی و رسمی یک زن و یک مرد که به ترتیب تحت عناوین زوج و زوجه می‌باشند، شکل می‌گیرد. در این خانواده، هر یک از زوجین پایبند به حقوق و تکالیف خویش وفق قوانین و مقررات نظام حقوقی ایران بوده و در آن اصول و مؤلفه‌های هشت‌گانه کفایت، عمل به معروف، تکلیف‌مداری، مشورت، امنیت و ثبات، عدالت و کرامت‌مداری حکم‌فرماست. ضمن اینکه مفاهیم هر یک از این اصول و مؤلفه‌ها را بایستی در قوانین و مقررات مربوطه، قانون‌گذار تبیین کند». چنانچه تعریف ارائه‌شده فوق از خانواده معیار، ملاک عمل قرار گیرد، ازدواج‌ها و خانواده‌های نامشروع و نوظهور خارج از چارچوب این تعریف قرار می‌گیرند. به بیانی دیگر، عبارت «ازدواج شرعی و رسمی» در این تعریف، سبب حذف خانواده‌های همجنس، هم‌باشی، پیوند مدنی، عشق چندمهری، حیوان‌خواهی، شیء‌خواهی و ازدواج با خود می‌گردد و عبارت «یک زن و یک مرد» موجب حذف خانواده‌های همجنس، حیوان‌خواهی، شیء‌خواهی، ازدواج با خود و چندهمسری از شمول تعریف خانواده معیار می‌شود.

یافته‌های پژوهش

بررسی‌های صورت‌گرفته در خصوص مفهوم و ساختار خانواده معیار و همچنین خانواده‌های نوظهور در نظام حقوقی ایران، نشانگر نوعی خلأ مفهومی در این قوانین است. از سوی دیگر، واکاوی قوانین آمریکا، چه در سطح فدرال (مرکزی) و چه در سطح ایالت‌ها (قوانین اساسی و موضوعه)، بیانگر آن است که به‌ندرت در آنها تعریفی از خانواده وجود دارد. این نشانگر همان کمبودی است که در قوانین ایران نیز به چشم می‌خورد. تفاوت قوانین ایران و آمریکا در به رسمیت شناختن و ممنوع اعلام کردن برخی از اقسام خانواده‌های نوظهور است. روند روبه‌جلوی ایالات متحده آمریکا در این زمینه تا آنجاست که نه‌تنها برخی از این اشکال خانواده ممنوع نیستند، بلکه اعضای این خانواده‌ها از حقوق و تکالیف موجود میان اعضای خانواده معیار نیز برخوردار می‌باشند. از سوی دیگر، متأسفانه در این کشور، به‌تدریج سایر

اشکال نوظهور خانواده، همچون شیء دوستی و چندمهری نیز در برخی از ایالت‌ها جنبه قانونی پیدا کرده است و برای آنها حقوقی در حال تعریف می‌باشد و روند موجود از احتمال تسری این امر به کلیه ایالت‌های آمریکا خبر می‌دهد. در مجموع، جمع‌بندی یافته‌های این پژوهش به شرح ذیل است:

۱. در قوانین ایران، تعریفی از خانواده معیار ارائه نشده و تنها به ذکر مواردی از قبیل حقوق و تکالیف اعضای خانواده بسنده شده که این به‌عنوان یک خلأ قانونی مطرح است.
۲. اندک توجهات به تعریف خانواده در اسناد بالادستی ایران وجود دارد که آن هم به‌صورت محدود ارائه شده است.
۳. در قوانین ایالات متحده آمریکا، چه در سطح فدرال و چه در سطح ایالت‌ها، تعریفی از خانواده وجود ندارد و تنها به ذکر مواردی همچون بیمه، جبران خسارت، حضانت، مالکیت و اموال زوجین یا شرکای زندگی و امثال آن بسنده شده است.
۴. خانواده‌های نوظهور هرچند در ایران به رسمیت شناخته نمی‌شوند، تنوع و مقبولیت آنها متأسفانه به‌سرعت در حال گسترش است.
۵. خانواده‌های نوظهور در آمریکا در بسیاری از ایالت‌ها و جاهت قانونی پیدا کرده‌اند و اعضای آنها از حقوق و تکالیف زوجین در خانواده معیار برخوردار هستند.

پیشنادهای پژوهشی

با عنایت به یافته‌های این پژوهش، مواردی به شرح ذیل، پیشنهاد می‌شود:

۱. از آنجایی که سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در حوزه خانواده مستلزم وجود تعریف مشخص، واحد و مورد اتفاق ارکان اصلی نظام می‌باشد و چنین تعریفی در نظام حقوقی ایران وجود ندارد، پیشنهاد می‌شود که قانون‌گذار محترم نسبت به ارائه این تعریف اقدام نماید.
۲. با عنایت به اینکه خانواده‌های نامتعارف در ایران متأسفانه در حال گسترش‌اند و نیز آمار و اطلاعات در حوزه خانواده‌های نامتعارف و ناهنجاری‌های اجتماعی، به دلایل مختلف

قابل انتشار نمی‌باشند، پژوهش‌هایی که در این خصوص انجام می‌شوند، قابلیت استناد چندانی ندارند. لذا پیشنهاد می‌شود تا مرکزی ملی - پژوهشی تحت عنوان مرکز ملی آسیب‌شناسی خانواده زیر نظر بالاترین مقام اجرایی کشور، تشکیل شود تا کلیه دستگاه‌های مرتبط موظف به ارائه آمار و اطلاعات به آن باشند.

۳. با توجه به یافته‌های این پژوهش مبنی بر گسست گسترده خانواده در آمریکا به‌عنوان قطب لیبرالیسم، پیشنهاد می‌شود تحقیقات مشابهی در مورد سایر کشورهای غربی نیز انجام گیرد تا بدین ترتیب، از طریق اطلاع‌رسانی افکار عمومی، بتوان با تهاجم فرهنگی غرب، به‌نحوی مناسب مقابله کرد.

منابع

- پارسا، فرزاد؛ رستمی، سهیلا و سجادی، شیلان (۱۳۹۵). «وظایف زن در زندگی مشترک و نقش آن در استوار ساختن بنیاد خانواده از دیدگاه فقه اسلامی». *مجله مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۲(۲۲)، صص ۱۶۵-۱۸۸.
- جعفری، الهه (۱۳۹۶). «تغییر مفهوم خانواده از هم‌باشی تا همجنس‌گرایی؛ با نگاهی بر سبک زندگی، آسیب‌ها و چالش‌ها». *فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان*، ۳(۸)، صص ۱۳۷-۱۶۵.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم*. تهران: نشر نی.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۳). «سخنان در خطبه عقد». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۲۸ از: <https://farsi.khamenei.ir/>
- _____ (۱۳۷۵). «سخنان در اجتماع زنان خوزستان». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۱/۱۶ از: <https://farsi.khamenei.ir/>
- _____ (۱۳۷۹). «سخنان در خطبه عقد». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۲۸ از: <https://farsi.khamenei.ir/>

- _____ (۱۳۸۱). «سخنان در خطبه عقد». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۲۸ از :
<https://farsi.khamenei.ir/>
- _____ (۱۳۸۳). «سخنان در دیدار جمعی از مهندسان». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۱۳ از :
<https://farsi.khamenei.ir/>
- _____ (۱۳۸۴). «سخنان در دیدار اقشار مختلف مردم». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۱۳ از :
<https://farsi.khamenei.ir/>
- _____ (۱۳۹۵). «سیاست‌های کلی خانواده». پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بازیابی شده در ۱۴۰۱/۲/۲۵. مندرج در سایت:
<https://www.leader.ir/fa/content/16173>.
- دشتی خویدکی، فاطمه؛ طباطبایی، سید احمد و اعتمادی‌فرد، اعظم (۱۳۹۶). «وظایف زن در خانواده در فقه امامیه». اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روان‌شناسی و امنیت اجتماعی، ۷ اردیبهشت ۱۳۹۶، کرج، صص ۱-۱۰.
- دهقان، جلیل (۱۳۹۸). بررسی جایگاه هم‌باشی در نظام حقوقی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه کاشان.
- روشنی، شهره؛ غروی نایینی، نهله و باستانی، سوسن (۱۳۹۴). «تجربه احساس آرامش زنان در زندگی زناشویی: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی». نشریه مطالعات زن و خانواده، ۳(۲)، صص ۶۱-۸۹.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۴). قانون اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن، مصوبه شماره ۱۴۱۸. بازیابی شده از :
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/101204>
- _____ (۱۳۹۲). نقشه مهندسی فرهنگی کشور. بازیابی شده از :
<https://rc.majlis.ir/fa/law>
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۹۱). اندیشه‌های راهبردی زن و خانواده. تهران: پیام عدالت.
- صدر طباطبایی، فاطمه (۱۳۸۰). «تعریف خانواده از منظر قرآن». نشریه پژوهش‌های قرآنی، ۲۷ و ۲۸، صص ۱۳۲-۱۳۹.

- صدیقی، مرضیه (۱۳۷۸). «نگاهی به روند جهانی جنبش زنان و موقعیت زن در جمهوری اسلامی ایران». کتاب نقد، ۳(۳)، صص ۶۸-۸۱.
- صفری، ناهید (۱۳۹۸). «نگاهی به ابعاد حقوقی تغییر شکل ساختار خانواده در حقوق ایران». فصلنامه نامه صدوق، ۲(۳)، صص ۱۹-۲۴.
- عزیزی، مینا و حسینی، سید حسن (۱۳۹۶). «تحلیل ظرفیت‌های سیاست‌گذاری نهاد خانواده در ایران برای گسترش اشکال مشروع خانواده». مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۱(۳)، صص ۱۰۴-۱۲۵.
- عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه (۱۳۸۶). «مبانی حسن معاشرت به معروف در نظام حقوقی خانواده از منظر قرآن کریم». نشریه ندای صادق، شماره ۴۸، ص ۱-۲۳.
- _____ و ذبیحی بیدگلی، عاطفه (۱۳۹۶). مبانی حقوق خانواده در اسلام و غرب. تهران: دانشگاه امام صادق(ع).
- فرهادی آجرلو، صالح؛ مجتهد سلیمانی، ابوالحسن و خزایی، سید علی (۱۳۹۹). «هماندسازی مسئله کرامت انسان در فقه و حقوق موضوعه ایران با نگاه قرآنی». فصلنامه قرآن و طب، ۵(۳)، صص ۱۳۱-۱۴۰.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۴). قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی. تهران: نشر میزان.
- کلهر، سینا و ارحامی، آسیه (۱۳۹۲). «ارزیابی تطبیقی سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران با روندهای جهانی در حوزه خانواده». نشریه مطالعات راهبردی زنان، ۱۵(۵۹)، صص ۵۹-۱۰۴.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۲). چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی. بازبایی شده در ۱۴۰۱/۲/۲۷، <https://rc.majlis.ir>.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۰). مجموعه آثار شهید مطهری. تهران: انتشارات صدرا.
- معاونت حقوقی ریاست جمهوری (۱۳۹۷). مجموعه تنقیحی قانون حمایت خانواده. تهران: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴ق). کتاب النکاح، جلد ۶. قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام.
- مهدوی، محمد (۱۳۹۵). «اصل کرامت انسانی و گفتمان نظام زن و خانواده». همایش آموزه‌های اسلامی، انسان معاصر و نظام خانواده، ۱۹ اسفند ۱۳۹۵، ساری، صص ۱-۱۴.
- مهدوی کنی، صدیقه (۱۳۸۸). ساختار گزاره‌های اخلاقی قرآن. تهران: دانشگاه امام صادق(ع).

- _____ (۱۳۹۲). «اصول حاکم بر روابط اعضای خانواده در نظام معرفتی اسلام». دوفصلنامه فقه و حقوق خانواده، ۱۸(۵۸)، صص ۲۸۱.
- نصرتی، علی؛ حسینی زیدی، سید ابوالقاسم و لشنی، موسی (۱۴۰۰). «ازدواج سفید از منظر فقهی - حقوقی». مطالعات راهبردی زنان، ۲۳(۹۱)، صص ۱۰۶-۱۸۹.
- نظری، ایراندخت (۱۳۸۶). «مقررات مربوط به خانواده در قانون مدنی ایران». نشریه ندای صادق، ۱۲ (۴۷)، صص ۱-۲۰.
- نعمتی پیرلو، دل‌آرا؛ کاردوانی، راحله و وکیلی، مهدی (۱۳۹۰). «ملازمه تکالیف زوجین و اخلاق‌مداری در خانواده در منابع اسلامی». فصلنامه شورای فرهنگی - اجتماعی زنان و خانواده، ۱۴(۵۴)، صص ۲۱۱-۲۵۳.
- همتی حاجی‌پیرلو، فاطمه و مؤمن، رقیه‌سادات (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی نهادهای جایگزین ازدواج دائمی در حقوق ایران و آمریکا». دوفصلنامه علمی فقه و حقوق خانواده، ۲۶(۷۴)، صص ۸۵-۱۱۵.
- هوشیاری، جعفر؛ تقیبیان، حسن و صدیقی، سید علی (۱۳۹۹). «اصول حاکم بر روابط خانوادگی ناظر به تحقق سبک زندگی اسلامی». دومین همایش ملی روان‌شناسی و سلامت با محوریت سبک زندگی. ۲۰ آبان ۱۳۹۹، شیراز، صص ۱-۱۴.
- یزدانی، عباسعلی و دوستی، سیمین (۱۳۹۶). «اشکال نوپدید خانواده در ایران و چالش‌های آن». پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۲(۶)، صص ۷۵-۱۰۱.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸).
- قانون اصلاح قوانین تنظیم جمعیت و خانواده (۱۳۹۲).
- قانون تنظیم خانواده و جمعیت (۱۳۷۲).
- قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰).
- قانون حمایت خانواده (۱۳۴۶).
- قانون حمایت خانواده (۱۳۵۳).
- قانون حمایت خانواده (۱۳۹۱).
- قانون مدنی (۱۳۱۴).
- Brake, E. (2018). Do Subversive Weddings Challenge Amatonormativity? Polyamorous Weddings and Romantic Love Ideals. *Analyze-Journal of Gender and Feminist Studies*. 11(3), 61-84.
- California Legislative Information (2013-2014). Senate Bill No. 1306-Chapter 82. Retrieved from:

- <https://leginfo.legislature.ca.gov/> 306, Accessed 10 May 2022.
- California Legislative Information (2019 March 25). CALIFORNIA LEGISLATURE.Senate Bill No. 135. Retrieved from:
<https://leginfo.legislature.ca.gov/>, Accessed 14 May 2022.
 - California Legislative Information (2022). 2021 California Family Code. Retrieved from:
<https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/>, Accessed 10 May 2022.
 - California State Legislature. 2022. Laws and Constitutions. Retrieved from:
http://www.legislature.ca.gov/laws_and_constitution.html, Accessed 10 May 2022.
 - Florida Department of State (2016). The Constitution of the State of Florida. Retrieved from:
<https://files.floridados.gov/media/693801/florida-constitution.pdf>, Accessed 2022, April 28.
 - Greene, A. (2010. April 12). 10 Romances between People and...Things. Woman's day. <https://www.womansday.com/relationships/a1464/>.
 - Holoyda, B. J. (2022). Bestiality Law in the United States: Evolving Legislation with Scientific Limitations. *Animals*, 12, 1525.
<https://doi.org/10.3390/ani12121525>.
 - Johnson, S. M., Giuiano, T. A., Herselman, J. R. & Hutzler, K. T. (2015). Development of a brief measure of attitudes towards polyamory. *Psychology & Sexuality*, 6(4), 1-15.
 - Lytton, C. 2017. September 20. I me wed: why are more women choosing to marry themselves? *The Telegraph*.
 - Motschenbacher, H. (2014). Focusing on Normative in Language and Sexuality Studies Insights from Conversations of Objectophilia. *Critical Discourse Studies*, 11 (1), 49-70.
 - OECD Family Database (2021). Children in households by employment status. Retrieved from:
<https://www.oecd.org/els/family/database.htm>, Accessed 17 April 2022.
 - Porter, J. A. (2015). L'Amour for Four: Polygyny, Polyamory and the State's Compelling Economic Interest in Normative Monogamy. *Emory Law Journal*, 64(6), 2093-2139.
 - Texas Legislative Council (2022). Texas Constitution Include Amendments Through the November 2, 2021, Constitutional Amendment Election. 1st ed. Legal Division of the Texas Legislative, Retrieved from:
<https://tlc.texas.gov/docs/legref/TxConst.pdf>, Accessed 2022, May 14.

- Texas Legislature Online (2022). Texas Current Statutes through the 87th 3rd Called Legislative Session 2021 (Family Code). Retrieved from: <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/>, Accessed 2022, May 14.
- The California State Legislature .2019-2020. The Constitutions of California and the United States with Related Documents. 2019–20 Ed. Retrieved from: <https://www.senate.ca.gov/sites/>, Accessed 2022, May 3.
- The Florida Senate (2016). BILL ANALYSIS AND FISCAL IMPACT STATEMENT SB 498. Retrieved: <https://www.flsenate.gov/Session/Bill/2016/498/Analyses/2016s0498.ju.PDF>, Accessed 2022, May 08.
- The Florida Senate (2021a). 2021 Florida Statutes (Including 2021B Session). Chapter 741- Section 212, Retrieve: <https://www.flsenate.gov/Laws/Statutes/2021/0741.212>, Accessed 2022, May 06.
- The Florida Senate (2021b). 2021 Florida Statutes (Including 2021B Session). Chapter 414- Section 0252. Retrieved: <https://www.flsenate.gov/Laws/Statutes/2021/414.0252>, Accessed 2022, May 06.
- U.S. Census Bureau (2022a). National Single parent Day: March 21, 2022 -. Retrieved from: <https://www.census.gov/data/tables/>, Accessed 2022, April 15.
- U.S. Census Bureau (2022b). State Population by Characteristics: 2020-2021 Current Population Survey (CPS). Retrieved from: <https://www.census.gov/newsroom/stories/single-parent-day.html>, Accessed 2022, November 16.
- U.S. Centers for Disease Control and Prevention. 2022. The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2016/2017 Report of Sexual Violence. Recieved from: <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs/nisvsReportonSexualViolence.pdf>, Accessed 2022, November 16.
- U.S. Department of Health and Human Services. 2012. National Health nhsr Statistics Reports, 49. Recieved from: <https://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr049.pdf>.
- U.S. National Center for Injury Prevention and Control. 2018. The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2015 Data Brief – Updated Release. Centers for Disease Control and Prevention, Atlanta, Georgia, USA. Recieved from: <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/2015data-brief-508.pdf>.

- U.S. National Center for Lesbian Rights (2017). Marriage, Domestic Partnerships, and Civil Unions: Same-Sex Couples within the United States. Retrieved from:
<https://www.nclrights.org/>.
- United States Code (2022). Title 5- Government Organization and Employees. The Code of Laws of the United States of America, Retrieved from:
<https://uscode.house.gov/download/download.shtml>, Accessed 2022, May 03.
- United States Senate (2022). The Constitution of the United States of America. Publication 103-21, Retrieved from:
https://www.senate.gov/civics/resources/pdf/US_Constitution-Senate_Publication_103-21.pdf, Accessed 2022, May 06.

